

T. X (2007) Z. 2(20)

ISSN 1509-1074

ROCZNIK

HISTORII PRASY POLSKIEJ

**One-off Press Releases
of the Polish Maritime
and Colonial League**

**Jednodniówki
Ligi Morskiej
i Kolonialnej**

Wydawnictwo Naukowe
Akademii Pedagogicznej
ul. Podchorążych 2
PL 30-084 Kraków

**Adam
RUTA**

KEY WORDS

one-off press releases, period between the two world wars, Polish Maritime and River League, Polish Maritime and Colonial League

SŁOWA KLUCZOWE

jednodniówki, okres międzywojenny, Liga Morska i Rzeczna, Liga Morska i Kolonialna

ABSTRACT

The paper discusses one-off press releases published by the Polish Maritime and Colonial League (Polish Maritime and River League until 1930) in the Second Republic of Poland. The discussion focuses on the contents of these publications, the evolution of their political agenda towards the promotion of colonialism and their role in promoting maritime education of the Polish society.

ABSTRAKT

W artykule zaprezentowano jednodniówki wydawane przez Ligę Morską i Kolonialną (do 1930 Ligę Morską i Rzeczna) w okresie II Rzeczypospolitej. Dokonano charakterystyki zawartości, ukazano ewolucję ich linii programowej w stronę propagandy kolonializmu oraz rolę w edukacji morskiej społeczeństwa polskiego.

Streszczenie

Artykuł przedstawia jednodniówki wydawane przez Ligę Morską i Rzeczną, a następnie Ligę Morską i Kolonialną w dwudziestoleciu międzywojennym. Podstawę materiałową stanowiły jednodniówki zachowane w zbiorach największych polskich bibliotek naukowych: Biblioteki Narodowej, Biblioteki Jagiellońskiej oraz Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Pierwsza z omawianych jednodniówek ukazała się w roku 1924, ostatnie — tuż przed wybuchem II wojny światowej. Wydawcami były zarządy okręgowe Ligi, rzadziej koła działające przy szkołach bądź jednostkach wojskowych, sporadycznie zarząd główny organizacji. Często druki te ukazywały się z okazji „Święta Morza” lub rocznicy odzyskania przez Polskę dostępu do Bałtyku. Przykładem tych ostatnich jest interesująca seria siedmiu jednodniówek wydanych w latach 1933–1939 przez Okręg Poznański Ligi Morskiej i Kolonialnej.

Tematyka omawianych druków poświęcona była szeroko pojętym zagadnieniom morskim, miała za zadanie budzenie dumy z posiadania własnej floty handlowej, rybackiej i wojennej, zbudowanego od podstaw portu w Gdyni, rozwoju gospodarczego skrawka polskiego wybrzeża. Prezentowano cele organizacji, zachęcano do wstępowania w szeregi Ligi poprzez ukazywanie szerokiego wachlarza inicjatyw podejmowanych na rzecz edukacji morskiej społeczeństwa, wiele miejsca zajmowały artykuły na temat sportów wodnych, przede wszystkim żeglarstwa. W 1938 roku wydano dwie jednodniówki o charakterze monograficznym, poświęcone Gdańskowi i jego związkom z Rzeczypospolitą. Pod koniec lat trzydziestych coraz wyraźniej zaczęto artykułować polskie aspiracje kolonialne, w publikowanych materiałach poruszano tematykę handlu zamorskiego, osadnictwa w Afryce i Ameryce Południowej, wreszcie wprost domagano się przyznania Polsce terytoriów zamorskich.

Jednodniówki mają w Polsce długą tradycję jako druki ulotne, efemerydy. Sytuowane są przez badaczy na pograniczu druków zwartych i ciągłych: mają postać czasopism, lecz wydawane są jednorazowo, najczęściej z okazji różnych zjazdów, rocznic itp. Niejednokrotnie stanowią one numery próbne czasopism¹.

Interesującą grupę jednodniówek stanowią tego typu druki wydawane przez Ligę Morską i Kolonialną w okresie II Rzeczypospolitej². Organizacja ta, będąca spadkobierczynią Stowarzyszenia Pracowników na Polu Rozwoju Żeglugi „Bandera Polska” (1918–1919), a następnie Towarzystwa „Liga Żeglugi Polskiej” (1919–1924), powołana została do życia 24 kwietnia 1924 roku w Warszawie pod nazwą: Liga Morska i Rzeczna. Zmiana nazwy na Ligę Morską i Kolonialną nastąpiła w październiku 1930 roku³. Była to najbardziej masowa organizacja działająca na rzecz kształtowania „światopoglądu morskiego” społeczeństwa polskiego, a przede wszystkim młodzieży.

Pierwsza jednodniówka Ligi Morskiej i Rzecznej nosiła tytuł „Ku morzu” i wydana została w Warszawie w roku 1924, a więc niedługo po powstaniu tej organizacji. Liczyła 12 stron formatu 25×33 cm, kosztowała 20 gr, a wydrukowana została w Zakładach Graficznych „Drukarnia Polska” w Warszawie. Redaktorem jednodniówki był Radosław Krajewski, późniejszy redaktor naczelny (1924–1927) organu Ligi — miesięcznika „Morze”. Na pierwszej stronie zamieszczono przemówienie prezydenta RP Stanisława Wojciechowskiego, wygłoszone w Gdyni 29 kwietnia 1923 roku. Dalej następuje materiał redakcyjny zatytułowany *Ku morzu*, przynoszący odpowiedzi na pytania o przeszłość, teraźniejszość i przyszłość Polski nad Bałtykiem. Podobną tematykę poruszył Zdzisław Dębicki w artykule *Przyszłość Polski na morzu*. Dzieje stosunku Polski do morza przestawił Julian Rummel, zaś komandor Czesław

¹ *Encyklopedia wiedzy o prasie*, red. J. Maślanka, Wrocław 1976, s. 111; zob. też *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław 1971, szp. 1067.

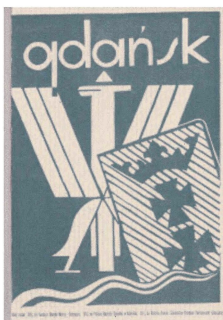
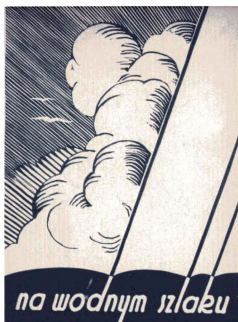
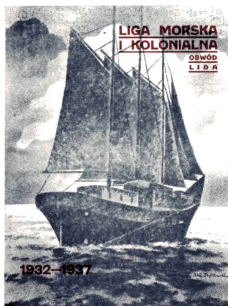
² W artykule zostały omówione jednodniówki LMiK zachowane w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie oraz Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu.

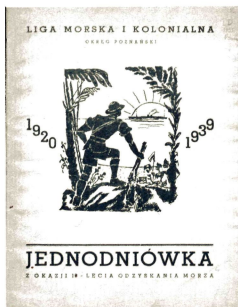
³ T. Bielaś, *Liga Morska i Kolonialna 1930–1939*, Gdańsk 1983, s. 11–31; zob. C. Jerzyś, *U źródeł powstania Ligi Morskiej (w 70. rocznicę narodzin)*, „Nautologia” 1988, nr 2.

Petelenz za przedmiot swoich rozważań przyjął obecne korzyści płynące z posiadania dostępu do morza. Wiersz Radosława Krajewskiego zatytułowany *Oceany* oraz wybór aforyzmów dokonany przez Stanisława Kruszyńskiego stanowią przerwę i odskocznę od poważnej tematyki podejmowanej w *Jednodniówce*. Dr Franciszek Lubecki jest autorem artykułu pt. *Rybackstwo morskie jako część zagadnienia dostępu do morza*. W dalszej części podane zostały informacje na temat działalności, zamierzeń i organizacji Ligi Morskiej i Rzecznej oraz instrukcja zakładania oddziałów organizacji. Wśród *Wiadomości drobnych* zamykających numer na uwagę zasługuje informacja o rychłym rozpoczęciu wydawania wspomnianego już organu Ligi — ilustrowanego miesięcznika „Morze”.

W tym samym roku ukazała się *Jednodniówka* Wileńskiego Okręgowego Oddziału Ligi Morskiej i Rzecznej pt. „Wilno — morzu”, pod red. Jana Sobieckiego. Druk ten, liczący 16 stron, wydany został przez Biuro Reklamowe Stefana Grabowskiego, wydrukowany zaś przez wileńską drukarnię „Lux”.

Nakładem Ligi Morskiej i Rzecznej ukazała się w Katowicach w 1926 roku „*Jednodniówka* [...] z okazji 299 rocznicy zwycięstwa pod Oliwą” opracowana przez komitet redakcyjny pod kierunkiem Mariusza Zaruskiego. Na frontispisie umieszczono podobiznę prezydenta Ignacego Mościckiego z własnoręcznie przezeń napisaną okolicznościową maksymą i autografem. *Jednodniówkę* otwiera artykuł gen. Mariusza Zaruskiego pt. *Słuchaj, Polsko!*, a dalej następują materiały poświęcone bitwie pod Oliwą: inż. Aleksandra Rylkego *Dzień przypomnienia* oraz *Oliwa* Jana Zygm. Historię obecności Polski nad Bałtykiem przedstawił Julian Rummel w artykule *Dzieje stosunku Polski do morza*. *Musisz być Polsko od morza do morza!* to tytuł wiersza Mieczysława Jakubowicza. Wśród treści zamieszczonych na łamach wydawnictwa znalazł się materiał fotograficzny zatytułowany *Żaglowiec „Lwów” statek szkolny marynarki handlowej, który odbył w ubiegłym roku podróż do Brazylii*. Autor ukrywający się pod inicjałami R.A. poświęcił swój artykuł Szwecji współczesnej, po którym redakcja wydrukowała wiersz Wincentego Pola pt. *Bałtyk*. Kolejny tekst Aleksandra Rylkego podejmował tematykę gdyńską, a współgrał z nim materiał fotograficzny zatytułowany *Nasze porty*, przedstawiający Gdynię i Tczew. Stefan Krynicki zatytułował swój emocjonalny tekst *Do morza*, autorem zaś kolejnego artykułu pt. *Port w Gdyni zbawieniem Górń.[ego]* *Śląska* był inż. Józef Kiedroń — były minister przemysłu i handlu. Wiersze i proza literacka (*Zaślubiny Polski z morzem* Edwarda Słoińskiego, *Legenda kaszubska*, fragment poezji kaszubskiej Franciszka Sędzickiego) przeplatane są zdjęciami portu gdyńskiego. Redakcja *Jednodniówki* zamieściła też *Wspomnienie znad morza* oraz wiersz *Nad morzem* 14-letniej H. M...skiej, najmłodszej — jak napisano — członkini Ligi Morskiej i Rzecznej. Jan Niwiński był autorem tekstu *Głos krwi i prawo morza*, następny zaś, bogato ilustrowany zdjęciami artykuł *O banderę dla Ślązaka* poświęcony został jednemu

LIGA MORSKA I KOLONIALNA
OKRĘG POZNAŃSKI

„JEDNODNIÓWKA“

z okazji 14-lecia odzyskania morza

Budujmy Flotę Wojenną!
Nie skąpmy datków na
Fundusz Obrony Morskiej

231731

Liga Morska i Kolonialna

Okręg Poznański

1936

„JEDNODNIÓWKA“

z okazji 16-lecia odzyskania morza

Julia Tomaszewska

1002

BUDUJMY FLOTĘ WOJENNĄ!

Składajmy na Fundusz Obrony Morskiej!

Nie szczędźmy datków na Fundusz Akcji Kolonialnej!

231713

LIGA MORSKA I KOLONIALNA
OKRĘG POZNAŃSKI

„JEDNODNIÓWKA“

Z OKAZJI 15-LECIA ODZYSKANIA MORZA

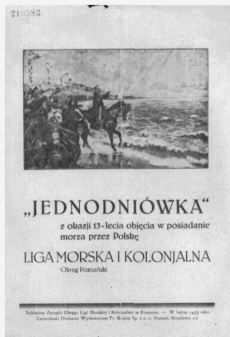
LIGA MORSKA I KOLONIALNA – OKRĘG POZNAŃSKI

1937

JEDNODNIÓWKA

*** Z OKAZJI 17-LECIA ODZYSKANIA MORZA ***

z pierwszych okrętów wojennych RP, torpedowcowi „Ślęzak”. Numer zamyka materiał na temat Ligi Morskiej i Rzecznej, przedstawiający jej historię i władze. Na trzeciej stronie okładki zamieszczono reklamę nowo powstałego organu Ligi, miesięcznika „Morze”, profil tematyczny oraz zasady prenumeraty. Jednodniówka liczyła 24 strony formatu 24,5 × 34 cm, wydrukowana została w drukarni Gońca Śląskiego w Katowicach.

W 1933 roku Sekcja Ligi Morskiej i Kolonialnej Koła Kulturalno-Oświatowego Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu wydała jednodniówkę morską „Frontem do morza”. Komitet redakcyjny tworzyli podchorążowie: Henryk Greiner, Mieczysław Głodkowski, Wincenty Hołyński, Henryk Zagrodzki, oprawę graficzną zapewnił Czesław Wielhorski. Liczyła omawiana jednodniówka 32 strony formatu 23,5 × 30,5 cm, a wydrukowana została w Zakładach Drukarskich F. Wyszyńskiego i S-ki w Warszawie. Otwiera ją słowo *Od Redakcji* oraz wiersz *Hymn Bałtyku*. Jan Tarnowski jest autorem artykułu *Znaczenie morza dla Polski*, zaś materiał *Flota handlowa i wojenna*. Kilkanaście słów o współczesnej marynarce handlowej i wojennej wyszedł spod pióra Henryka Greinera. Przedrukowano też legendę *O ostatniej syrenie helskiej* ze zbioru *Baśnie kaszubskie* Zuzanny Rabskiej. *Prawa Polski w Gdańsku i stan naszego posiadania* przedstawił Zygmunt Zdzałka. Artykuł Wiktora Jędrysika *Żeglarsstwo śródlądowe w dawnej Polsce* w przystępny sposób zaprezentował historię flisactwa polskiego. Wincenty Hołyński podzielił się swoimi doświadczeniami prelegenckimi w artykule *Chwilka morską*, Harry Schreiber zaś przedstawił opis wyprawy odbytej przez siebie wraz z Wiktorem Mieczkowskim w tekście *Kajakiem Koniecpol — Warszawa*. Historia i zasady sportu kajakowego stały się przedmiotem artykułu Henryka Zagrodzkiego, a w *Kąciku żeglarskim* zaprezentowano na rycinach typy łodzi żaglowych. Jednodniówkę zamyka artykuł Teodora Wolnego *Nasza przeszłość i przyszłość na morzu* oraz przegląd wydawnictw Instytutu Bałtyckiego.

Wydawane corocznie (1933–1939) przez Zarząd Okręgu Poznańskiego Ligi Morskiej i Kolonialnej jednodniówki z okazji kolejnych rocznic odzyskania przez Polskę dostępu do morza tworzą interesujący cykl, składający się z siedmiu numerów o prawie identycznych tytułach, lecz zróżnicowanej treści.

„Jednodniówka z okazji 13-lecia objęcia w posiadanie morza przez Polskę” wydana została w 1933 roku; liczyła 20 stron formatu A4, wydrukowana została czcionkami poligrafii F. Krajny w Poznaniu. Na frontispisie umieszczono podobiznę prezydenta RP prof. Ignacego Mościckiego z jego autografem. Artykuł wstępny zatytułowany *W 13-tą rocznicę zaślubin Polski z Bałtykiem* napisał sam gen. Józef Haller. Ponadto na treść jednodniówki składają się: *Marsz Kaszubski* Hieronima Derdowskiego, tekst okolicznościowy Komisarza Generalnego RP w Gdańsku, Augustyna Netzla *Głos Kaszebszczy z polwispe Helszczy*, *Ślubowanie* Jana Kaspowicza, *Navigare necesse...* Juliana

Rummla, artykuł Stanisława Podolaka przedstawiający genezę Ligi Morskiej i Kolonialnej oraz działalność i strukturę Okręgu Poznańskiego LMiK, Co w Helu myślę o morzu... sygnowany K.K., Do dzieła (anonimowy) poświęcony marynarce wojennej, artykuł hm. Sylwestra Woźniaka zatytułowany *Kochajmy morze*, przedstawiający historię i dokonania drużyny „Wilków Morskich” od roku 1925, a także plany poznańskich harcerzy zarówno na najbliższy sezon, jak i długofalowe, m.in. ambitne zamierzenie budowy 30-tonowego jachtu pełnomorskiego. Zawartość pisma dopełniają dwa anonimowe artykuły: *Polska Marynarka Handlowa* i *Polski Przemysł Cukrowniczy*. Ostatnie pięć stron zajmują anonse reklamowe.

W 1934 roku ukazała się w Poznaniu „Jednodniówka z okazji 14-lecia odzyskania morza”. Liczyła 24 strony formatu A4, nakład wynosił 7500 egzemplarzy, podobnie jak ubiegłoroczna została wydrukowana w Drukarni Wydawniczej Franciszka Krajny w Poznaniu. Otwiera numer podobizna prezydenta RP Ignacego Mościckiego z autografem i dewizą: „Miłość morza winna być źródłem, z którego czerpać będą swą moc przyszłe pokolenia Polski”. Zamieszczono też zdjęcie marszałka Józefa Piłsudskiego, jako twórcy Marynarki Wojennej odrodzonej Polski. Dr Aleksy Majewski był autorem artykułu *Wczoraj, dziś, jutro...*, dr Stanisław Pawłowski napisał tekst *Myśli o morzu*, Mikołaj Rudnicki zaś przypomniał tradycje morskie wśród Lechitów. *Czego uczy nas historia?* to tytuł artykułu Czesława Mańkowskiego, natomiast Julian Rummel podzielił się swoimi refleksjami w tekście zatytułowanym *Polska a Bałtyk*. Dr Józef Widajewicz osnuł swe rozważania wokół relacji z podróży Ibrahima ibn Jakuba (*Tysiącletnia tradycja*), dr Leon Koczy zaś poświęcił artykuł stanowisku historiografii polskiej i niemieckiej wobec zagadnień bałtyckich. *Budujmy marynarkę wojenną!* to wezwanie będące zarazem tytułem artykułu Czesława Mańkowskiego, który również przedstawił w innym tekście polski program kolonialny, a Kazimierz Śliwkowski zajął się problemem morza i regionalizmu kaszubskiego. Sylwester Woźniak w artykule *Ruch żeglarski w Polsce* zaprezentował dokonania różnych organizacji w zakresie wychowania morskiego oraz działalność drużyny Wilków Morskich. Bernard Chrzanowski przytoczył pozytywne opinie o drużynie. Zarząd Główny Ligi Morskiej i Kolonialnej zamieścił w numerze *Instrukcję dla Sekcji Marynarki Wojennej w Okręgach i Oddziałach LMiK*. *Znaczenie portu w Gdyni dla polskiego cukrownictwa* to ostatni artykuł w jednodniówce. Nie można nie wspomnieć o wierszach; były to: *Nasz Bałtyk* i *Oksywie* Kazimierza Śliwkowskiego oraz *Na Kaszebach* ks. Jana Siega. Aż siedem stron zajęły anonse reklamowe, w tym całostronicowa reklama zachęcająca do wstępowania w szeregi Ligi Morskiej i Kolonialnej. Na czwartej stronie okładki zamieszczono mapę Afryki z zaznaczonymi koloniami niemieckimi oraz argumentami przemawiającymi za przejęciem części z nich przez Polskę.

Niewielka objętościowo jednodniówka zatytułowana „Święto Morza” wydana została w czerwcu 1934 roku staraniem Wojewódzkiego Komitetu „Święta Morza” przy Zarządzie Okręgu Radomsko-Kieleckiego Ligi Morskiej i Kolonialnej. Druk liczył 8 stron formatu A4, a jego cena została ustalona na 10 gr. Otwierało jednodniówkę okolicznościowe orędzie p.o. wojewody Stanisława Jareckiego, a następnie zamieszczono tekst Jana Dębskiego zatytułowany *Na Święto Morza*. Czesław Pawliński w artykule *Popularne wycieczki nad morze z Okręgu Radomsko-Kieleckiego* podsumował ubiegłoroczny sezon letni oraz przedstawił plany na rok obecny w tym zakresie. Obszerny, zajmujący 5 kolumn druku tekst, sygnowany L.M., poświęcono masowym wycieczkom do Gdyni i na Hel w roku 1933 i 1934. Numer wieńczy artykuł pt. *Podłoże ideowe „Święta Morza”*.

„Jednodniówka z okazji 15-lecia odzyskania morza”, wydana została przez Okręg Poznański LMiK w 1935 roku. Liczyła 32 strony formatu A4, wydrukowana została w zakładzie Franciszka Krajny w Poznaniu. Zgodnie ze schematem znanym z poprzednich edycji tej jednodniówki, na frontispisie umieszczono podobiznę prezydenta Ignacego Mościckiego z okolicznościowym tekstem poświęconym morzu, nie zapomniano też o zdjęciu marszałka Piłsudskiego z odpowiednim cytatem oraz podobiznie prezesa Zarządu Głównego Ligi gen. Gustawa Orlicz-Dreszera. Poniżej znalazł się apel skierowany do obywateli województwa poznańskiego o składanie datków na Fundusz Obrony Morskiej. Czesław Mańkowski był autorem artykułu *Polska flota wojenna*, a dalej zamieszczono tekst ks. kan. Stanisława D. Kozierowskiego *Lechickie pobraże Bałtyku między Wisłą a Odrą do XIV w.* Redakcja jednodniówki przedrukowała także przemówienie Stanisława Samulskiego pt. *Morze a gospodarstwo narodowe*. Kolejnymi artykułami były: Czesława Mańkowskiego *Fundusz Obrony Morskiej*⁴, dra Władysława Pniewskiego *Kaszubi. Próba charakterystyki*, dra Władysława Kowalenki *Dawna Słowiańszczyzna i Polska nad Bałtykiem*, E. Klimczaka *Liberia*. Dalej następują drobniejsze materiały: *Akcja pionierska L.M.K.*, *Kolejność bander w portach gdyńskim i gdańskim*, *Nowe wydawnictwa poświęcone krajom bałtyckim*. Numer zamyka nowela Kazimierza Śliwkowskiego *Zbudzone sumienie*. Ponadto w jednodniówce zamieszczono wiersz tegoż autora *Burza na morzu* oraz jego pieśń z muzyką Feliksa Nowowiejskiego: *Ślubowanie morzu, Hej na morze!* (ofiarowana Harcerskiej Drużynie „Wilków Morskich”) i *Rozumiem fał mowę*.

„Jednodniówka z okazji 16-lecia odzyskania morza” ukazała się w 1936 roku. Wydrukowana została w zakładzie Franciszka Krajny w Poznaniu, liczyła 36 stron formatu A4. Otwierają ją podobizny: prezydenta Ignacego

⁴ Fundusz Obrony Morskiej został powołany przez Radę Ministrów 20 stycznia 1933 roku w miejsce zlikwidowanego Komitetu Floty Narodowej w celu gromadzenia środków pieniężnych na rozbudowę marynarki wojennej.

Mościckiego, marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza oraz ministra Eugeniusza Kwiatkowskiego. Dalej zamieszczono apel wojewody poznańskiego, prezesa Okręgu Poznańskiego LMiK, dowódcy Okręgu Korpusu VII oraz przewodniczącego Wojewódzkiej Sekcji Obrony Morskiej do obywateli województwa poznańskiego. Na zawartość numeru składają się: artykuł dra Stanisława Pawłowskiego *Domagajmy się kolonii dla Polski*, notatka z wizyty delegacji Ligi Morskiej i Kolonialnej u prezydenta RP, wiersz Bałtyk pióra Józefa Ignacego Kraszewskiego, obszerny, 5-stronicowy artykuł dra Zygmunta Wojciechowskiego *Droga Niemiec do Rosji a polska polityka bałtycka*. Interesujący jest artykuł prof. dra Romana Pollaka zatytułowany *Z „Morskiej nawigacji do Lubeka” Marcina Borzymowskiego z r. 1662*, w którym przypomina podróż morską na pokładzie żaglowca, jaką Borzymowski odbył z Gdańska do Lubeki w 1651 roku oraz wydany w Lublinie w kilkanaście lat później poemat. Zacytowany też został obszerny fragment drugiej pieśni poematu. Jednocześnie zapowiedziano wydanie całego utworu drukiem wiosną 1936 roku⁵. Artykuł ozdabia grafika T. Cieślewskiego *Zachód słońca nad morzem*. Kolejne materiały to: *Kolonie włoskie* S. Osuchowskiego, wiersz *Burza na Bałtyku* Jana Kochanowskiego, *Wyprawa Słowian pomorskich na Norwegię w roku 1135* Leona Koczego, *Podział polityczny Afryki* sygnowany B.K., *Idźcie nad polskie morze — po zdrowie* dra Pawła Gantkowskiego, Addis Abeba — „Nowy Kwiat” cesarzowej Taitu (Jan. Deg.), *W sprawie ochrony przyrody i krajobrazu na naszym wybrzeżu morskim* dra Adama Wodczicki. Cz.A. to inicjały autora artykułu *Kanał Sueski i morze Czerwone*, Kryst. Pol. napisała opowiadanie *Wieczór nad morzem*, dr Kazimiera Jeżowa przybliżyła *Własność ziemską na Pomorzu do końca wojny światowej*, dr Alfred Brosig opisał *Wystawę „Morze polskie w grafice”*. Ponadto redaktorzy zamieścili w zeszycie artykuły: *Jak Bałtyk zbudował polskie wybrzeże* Romana Błachowskiego, *Ruch okrętowy w największych portach i w portach Bałtyku* autora ukrywającego się pod kryptonimem J. Darz. oraz dra Jerzego Młodziejowskiego *Legendę o Morskim Oku*. Ostatnie 5 stron tradycyjnie już przeznaczono na reklamy, na tylnej stronie okładki zaś zachęcano do wstąpienia w szeregi Ligi Morskiej i Kolonialnej.

W 1937 roku Liga Morska i Kolonialna w Poznaniu wydała „Jednodniówkę z okazji 17-lecia odzyskania morza”. Miała objętość 40 stron formatu A4, wydrukowana została przez poligrafię Fr. Krajny w Poznaniu. Otwierają jednodniówkę podobizny prezydenta Ignacego Mościckiego, marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza i nieżyjącego już gen. Gustawa Orlicz-Dreszera. Dalej zamieszczono wspomnienie gen. Franciszka Włada o tragicznie zmarłym prezesie Ligi Morskiej i Kolonialnej generale Orlicz-Dreszerze, a także odpis roz-

⁵ Faktycznie edycja miała miejsce dopiero w 1938 roku nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauki i Sztuki w Gdańsku.

kazu dowódcy Frontu Pomorskiego dotyczący programu uroczystości zaślubin Polski z morzem w Pucku w dniu 10 lutego 1920 roku. Dr Kazimierz Tymieniecki był autorem artykułu *Podgrodzie Gdańskie*, wydrukowano wiersz Or-Ota *Morze! twój skrzydlaty...* Na zawartość numeru składały się ponadto artykuły: dra Stanisława Pawłowskiego *Szybki rozwój potęgi morskiej Japonii*, dra Leona Koczego *Próby kolonizacji słowiańskiej na ziemiach duńskich*, Kazimierza Okoniewskiego *Pięciolecie Okręgu Poznańskiego LMK (1931/32 do 1936)*, dr Marii Czekańskiej *O zamarzaniu Bałtyku*, wiersz Mariusza Zaruskiego *Urok Morza*, artykuł dr Kazimierzy Jeżowej *Szlachta kaszubska na Pomorzu nadwiślańskim*, R.G. *Walka o europejskie rynki zbytu węgla*, dra Bogumiła Krygowskiego *Wydmy na wybrzeżu polskim*, Czesława Augusiaka *Ważniejsze porty szwedzkie*, artykuł Kazimierza Lubienieckiego z Poznania pt. *Pod banderą Akademickiego Związku Morskiego*, będący relacją z pierwszego zagranicznego rejsu jachtu „Jurand”, należącego do AZM, we wrześniu 1936 roku. Janina Degórska napisała obszerny, 5-stronicowy artykuł *Handel Polski z krajami bałtyckimi*, Karol Paulo opisał *Hiszpańskie państwo kolonialne*, zamieszczono także sprawozdanie *Z działalności Towarzystwa linii Żeglugowej Gdynia — Ameryka* oraz artykuł Mariana Majewskiego *Nasz dorobek na morzu*. Numer dopełnia 5 stron anonsów reklamowych oraz zachęta do wstępowania w szeregi LMiK.

„Liga Morska i Kolonialna Obwód Lida: 1932–1937” to tytuł kolejnej jednodniówki, tym razem podsumowującej 5-lecie działalności LMiK na Ziemi Lidzkiej. W skład komitetu redakcyjnego wchodził: W. Sokołowski, Z. Landfisz, W. Popkowski, I. Kuczyński, J. Sobański i Wł. Abramowicz. Druk liczył 44 strony formatu A4, a wyszedł spod pras drukarni Szymona Zeldowicza w Lidzie. Jednodniówka kosztowała 1 zł, całkowity zaś dochód ze sprzedaży został przeznaczony na Fundusz Uczczenia Pamięci Generała Gustawa Orlicz-Dreszera⁶ i Fundusz Obrony Morskiej.

Wydawnictwo otwiera słowo wstępne prezesa Zarządu Okręgowego LMiK Ziemi Nowogródzkiej Celestyna Galasiewicza, dalej następują podobizny najważniejszych osób w państwie: prezydenta Ignacego Mościckiego, marszałka Józefa Piłsudskiego, marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza oraz gen. Gustawa Orlicz-Dreszera, a także ich orędzia i przemówienia. Obszerny artykuł pt. *Morze — miłością narodu i nadzieją młodych pokoleń* jest przedrukem przemówienia Zygmunta Landfiszego wygłoszonego podczas akademii z okazji Święta Morza w 1936 roku w Lidzie, a po nim zamieszczono teksty przemówień Włodzimierza Sokołowskiego z 28 czerwca 1936 roku — w Lidzie oraz Wincentego Popkowskiego z 29 czerwca 1936 roku — nad Niemnem

⁶ Gen. dyw. Gustaw Orlicz-Dreszer (1889–1936) był od 1930 roku prezesem Zarządu Głównego Ligi Morskiej i Kolonialnej. Zginął w katastrofie lotniczej nad Bałtykiem 16 lipca 1936 roku.

pod Lidą. Halina Łoźniewska, uczennica III klasy Gimnazjum Państwowego w Lidzie, była autorką artykułu *Blaski i szmery*. Najobszerniejszym tekstem zamieszczonym w jednodniówce jest 12-stronicowe *Sprawozdanie z działalności Ligi Morskiej i Kolonialnej Obwodu Powiatowego w Lidzie za okres 1932–1937 roku* opracowane przez Izajasza Kuczyńskiego. Artykuł członka lokalnego zarządu LMiK Zygmunta Landfisa zatytułowany *W codziennej pracy pod wielkim sztandarem* jest próbą podsumowania tegoż sprawozdania i podziękowania za dotychczasową pracę. Jego też autorstwa jest wiersz *Śmierć admirała* (w 300-ną rocznicę bitwy pod Oliwą). Zygmunt Andruszkiewicz napisał tekst pt. *Myśl morska*, Leon Waszkiewicz zaś, uczeń klasy VII Gimnazjum Państwowego w Lidzie, przedstawił historię Gdyni i portu gdyńskiego. Jan Sykuła zaprezentował relację ze spływu gwiazdzistego organizowanego corocznie przez Ligę Morską i Kolonialną w artykule pt. *Szlakiem wodnym Lida–Gdynia*. Na końcu druku zamieszczono wiadomości na temat zbiórki na FOM, stanu liczebnego Obwodu Lidzkiego LMiK oraz polskiej floty handlowej. Dopełnieniem są liczne anonse reklamowe (w sumie 6 stron). Podkreślić należy staranne wydanie jednodniówki oraz stosunkowo dużą ilość materiału ilustracyjnego w postaci zdjęć.

Kolejna jednodniówka Poznańskiego Okręgu Ligi Morskiej i Kolonialnej nosi tytuł „Jednodniówka z okazji 18-lecia odzyskania morza. Wolne Miasto Gdańsk”. Ukazała się w roku 1938 pod redakcją Romana Błachowskiego i Stanisława Pawłowskiego, wydrukowana została przez zakład Fr. Krajny, a liczyła 36 stron formatu A4. Zgodnie z przyjętym schematem na początku zamieszczono podobizny prezydenta Mościckiego, marszałka Śmigłego-Rydza i gen. Kazimierza Sosnkowskiego, protektora Ligi Morskiej i Kolonialnej. Zawartość treściowa jednodniówki koncentrowała się wokół tematyki gdańskiej: *Znaczenie Gdańska dla Polski*, *Ważniejsze wiadomości o ustroju i o stosunku W.M. Gdańska do Polski*, dr Marii Czekańskiej *Zatoka Gdańska*; dr Rajmund Galon opisał *Krajobraz geograficzny W.M. Gdańska*; Roman Błachowski podał *Kilka przykładów wpływu morza na klimat Wybrzeża Zatoki Gdańskiej*; dr Józef Kostrzewski zajął się *Pradziejami W.M. Gdańska i jego okolicy*; dr Maria Kiełczewska podjęła próbę rozstrzygnięcia *Gdzie leżał najdawniejszy Gdańsk*; Janina Darzewska przytoczyła *Kilka danych liczbowych z Wolnego Miasta Gdańska*. Kolejne artykuły to: Wandy Pawłowskiej *Vivat Regina! Uroczysty wjazd królowej Marii Ludwiki do Gdańska*, Danuty Kilarskiej *Co polskiego jest w Gdańsku?*, Wandy Kaisig *Legenda o orłach, Gdańsk w przysłowiach i pieśniach ludowych*, F.B. *Stan rolnictwa w W.M. Gdańsku*, dra Walentego Winida *Przemysł W.M. Gdańska*, Janiny Degórskiej *Handel W.M. Gdańska*, Władysława Mrózka *Wycieczka po porcie Gdańskim*, J. Gliszczyńskiego *Akademicki Związek Morski — Oddział Gdański*. Autor tego ostatniego artykułu przedstawił historię miejscowych i dokonania oddziału żeglarzy-studentów, w formie graficznej zaprezentowano rejsy jachtów

gdańskiego AZM-u w 1937 roku: „Panny Wodnej” i „Wojewody Pomorskiego”. Czesław Mańkowski podsumował pierwszy etap działalności Funduszu Obrony Morskiej. Firmy handlowe i produkcyjne z Wielkopolski tradycyjnie już zamieściły na łamach jednodniówki swoje reklamy. Liczne były zdjęcia przedstawiające zabytki Gdańska, pochodziły one ze zbiorów J. Kilarskiego i Wydawnictwa Polskiego Rudolfa Wegnera.

Niezwykle interesująca jest jednodniówka „Na wodnym szlaku”, wydana w Katowicach w 1938 roku przez Klub Kajakowy Oddziału Ligi Morskiej i Kolonialnej przy Zarządzie Centralnym Wspólnoty Interesów Górniczo-Hutniczych pod redakcją Edwarda Beckera. Wydawnictwo to, przypominające bardziej pracę zbiorową niż druk ulotny (68 stron tekstu i osiem stron reklam), ukazało się w nakładzie 2000 egzemplarzy na papierze ilustracyjnym oraz 100 egzemplarzy numerowanych na papierze kredowanym w formacie 16 × 23,5 cm. Całość ozdobiona została drzeworytami Jana Pelara oraz licznymi zdjęciami i rycinami. Wśród autorów znaleźli się pisarze i poeci z „literackiego parnasu” 20-lecia międzywojennego, m.in. Julian Przyboś (wiersz *Rzeki*) czy Gustaw Morcinek (*Szczęście na wodzie*).

Bogato reprezentowana była na łamach jednodniówki tematyka kajakowa i żeglarska, np. artykuły: Adama Kosteckiego „*Tramp*” *płyń na Polesie* czy inż. Bronisława Kowalskiego *Na wodny szlak*. Edward Becker był autorem tekstu *Przez kajak do jachtu*, w którym podjął tematykę niedostatecznego rozwoju turystyki wodnej na tle innych sposobów spędzania wolnego czasu. Kolejny artykuł *O rozwój jachtingu*, autorstwa inż. Bolesława Gajewskiego, dotyczył ciekawej alternatywy dla uprawiających żeglarstwo morskie, a mianowicie zakładania spółdzielni żeglarskich, które dzięki składkom udziałowców nabywałyby jachty i udostępniały je swoim członkom. Bardzo interesująca jest obszerna, licząca 8 stron, relacja znanego i doświadczonego żeglarza Ludwik Szwykowski, zatytułowana *Pod żaglem do Danii*. Jeszcze dłuższa, 11-stronicowa, jest relacja inż. Ludwika Mayre pt. *Rejs starszych panów*. Artykuł ilustruje pięć zdjęć jego autorstwa przedstawiających sceny z podróży.

Z innych materiałów można wymienić: Bolesława Zawadzkiego *Gospodarka wodna a turystyka zbiorowa*, Karola Franka *Flirt z najadami* czy Marii Podhorskiej-Okołów *Mała rzeczka*.

W tymże samym roku ukazała się efemeryda zatytułowana „Gdańsk. Jednodniówka wydana staraniem Zjednoczenia Kół szkolnych Ligi Morskiej i Kolonialnej w Sosnowcu”. Komitet redakcyjny z ramienia Zarządu Obwodu LMiK stanowili prof. Stefan Janiszewski oraz red. Lucjan Horski, uczniowski komitet redakcyjny tworzyli zaś: Tadeusz Guce, Leszek Wyszacki, Roman Retman, Tadeusz Śpiewakowski, Zdzisław Bentkowski, Halina Juszczykówna, Irena Burakówna, Stanisław Nowicki i Wiesława Kasprzykówna. Okładkę zaprojektował Zbigniew Styś, swój wkład artystyczny w ostateczny kształt nu-

meru wnieśli też uczniowie sosnowieckich szkół. Jednodniówka liczyła 16 stron formatu A4, odbito ją w Zakładach Drukarskich „Praca” w Sosnowcu. Dochód ze sprzedaży przeznaczono w połowie na Fundusz Obrony Morza, a po 25% na Polską Macierz Szkolną w Gdańsku oraz na Bratnią Pomoc Studentów-Polaków Politechniki Gdańskiej — niestety nie udało się ustalić ceny jednego egzemplarza tego druku.

Numer otwiera artykuł prezesa Zarządu Obwodu Zagłębia Dąbrowskiego LMiK dra K. Kucharskiego zatytułowany *Młodzieńcze serca i umysły — Gdańskowi!* Autorami materiałów zamieszczonych w jednodniówce są uczniowie sosnowieckich szkół, tematyka zaś artykułów, wierszy i rycin poświęcona jest Gdańskowi i jego dawnym oraz obecnym związkom z Polską. Czesław Jelonkiewicz jest autorem artykułu pt. *Miasto niegdyś nasze*, a kolejne trzy są pracami nagrodzonymi w konkursie Obwodu LMiK w Sosnowcu (Kazimiera Kosińska *Na tropach polskości w Gdańsku*; Krystyna Froniówna *Wiśła — Gdańsk*; Witold Karwacki *Robotnik polski w Gdańsku*). Na stronie 8 zamieszczono całostronicowy rysunek zatytułowany *Gdańsk miasto ongi nasze*, przedstawiający polskiego rycerza triumfującego nad pokonanym Krzyżakiem na tle panoramy miasta nad Motławą. Liczne są też próby poetyckie uczniów, zwłaszcza zrzeszonych w Bractwie Intelktualistyczno-Artystycznym „Przeciwwprostokątna”, działającym przy Gimnazjum Państwowym im. S. Staszica w Sosnowcu (*Do Ciebie, Gdańsku... W. Ślęzakówny*; *Wypłynmy!... i Morze woła! Tadeusza Śpiewakowskiego*; *Zawsze nasze... Leszka Wyszackiego*; *10 lutego i Zmieńmy wartość! Barbary Nawrockiej*). W jednodniówce zamieszczono także: *Impresje z wycieczki do Gdańska Stanisława Nowickiego*, *Więcej uczucia! Romana Retmana*, *Kilka słów o Gdańsku Leszka Wyszackiego*, *Uczmy się kochać morze Niny Janiszowskiej*, *Zaślubiny. Gdynia-Gdańsk 5 czerwca 1937 r. Zdzisława Bentkowskiego*, *Refleksje powycieczkowe nad morze Ireny Burakównej*. Numer zamykają sprawozdania: z pracy Zjednoczenia Kół Szkolnych LMiK w Sosnowcu, wyniki konkursu literackiego oraz relacja z wieczoru gdańsko-kaszubskiego zorganizowanego w auli Gimnazjum im. S. Staszica w Sosnowcu.

Jedną z ostatnich jednodniówek morskich wydanych przed wybuchem II wojny światowej był zeszyt Ligi Morskiej i Kolonialnej w Poznaniu z 1939 roku. Nosił tytuł „Jednodniówka z okazji 19-lecia odzyskania morza 1920–1939”. Komitet redakcyjny tworzyli Roman Błachowski i Stanisław Pawłowski. Jednodniówka, licząca 32 strony formatu A4, odbita została czcionkami Drukarni Wydawniczej F. Krajny w Poznaniu. Numer otwierają podobizny prezydenta RP Ignacego Mościckiego i gen. Gustawa Orlicz-Dreszera. Na zawartość treściową jednodniówki składają się artykuły: Stanisława Pawłowskiego *O ducha ekspansji*, Romana Błachowskiego *Żądamy kolonii dla Polski*, Mieczysława Dorywalskiego *Afryka tropikalna jako źródło surowcowe*, Ludwika Palickiego *Zainteresowania handlowe Polski na rynkach kolonialnych*,

Bogdana Andrzejewskiego *Zagadnienia śródziemnomorskie a Polska*, Alfreda Ziętowskiego *Tunis*, Czesława Augusiaka *Somalia Francuska — Dżibuti*, Rozmieszczenie Polaków zagranicą, Janiny Degórskiej *Polacy w Ameryce Południowej*, Marii Jakubowskiej *Marajó — ciekawa wyspa u ujścia Amazonki*, Eugeniusza Woźnego *Posiadłości francuskie na Małych Antylach*, Jerzego Halwica *Żeglarstwo to wielka rzecz*. Na tylnej stronie okładki zamieszczono wiersz Witolda Zechentera *W rocznicę zaślubin Polski z morzem*.

W tymże 1939 roku ukazała się także jednodniówka Krakowskiego Oddziału Ligi Morskiej i Kolonialnej w XX-lecie Ligi Morskiej i Kolonialnej, pod redakcją Bronisława Włodka, licząca 15 stron formatu A4. Projekt okładki wykonał Franciszek Kawaler, a całość została wydrukowana w krakowskiej firmie poligraficznej „Patria” przy ul. Garncarskiej. Otwiera ją słowo wstępne prezesa oddziału gen. dra Filipa Millera, a dalej historię oddziału przedstawił jego sekretarz Władysław Stępniewski. Kolejne artykuły to: *LMK w walce o nową psychikę gospodarczą społeczeństwa* autorstwa Bronisława Włodka, *Prawdziwe skarby mórz* prof. Michała Siedleckiego, *Z wycieczki do Tunisu* Bronisławy Kumanieckiej, *Czego potrzeba do dobrego zagospodarowania kolonii* prof. Konstantego Bzowskiego oraz *Morze jest naszą wielką miłością* Leokadii Bruździanki.

Przegląd jednodniówek wydawanych w dwudziestoleciu międzywojennym przez Ligę Morską i Rzeczną, a potem jej następczynię — Ligę Morską i Kolonialną, pozwala zaobserwować ich ewolucję: od wydawnictw prezentujących ogólne cele organizacji i spełniających istotną rolę w zakresie edukacji morskiej społeczeństwa, poprzez stopniowe poszerzanie tematyki o zagadnienia kolonialne (handel zamorski, osadnictwo w Liberii i Ameryce Południowej) aż po wydawnictwa jawnie nawołujące do pozyskania kolonii przez Polskę w ostatnim roku przed wybuchem II wojny światowej. W 1938 roku ukazały się dwie jednodniówki o charakterze monograficznym: poświęcone Wolnemu Miastu Gdańskowi i jego wielowiekowemu związkom z Rzeczpospolitą Polską. Można przypuszczać, iż była to zorganizowana akcja stanowiąca reakcję na nasilające się antypolskie wystąpienia w tym mieście i coraz wyraźniej artykułowane żądania przyłączenia Gdańska do Rzeszy.